

T. Małkowski, J. Rzesniowiecki, Historia II, podręcznik do gimnazjum, Gdańskie wydawnictwo oświatowe, 2013, rzeczoznawcy: prof. dr. Hab. K. Mikulski, dr. Hab. G. Pańko, dr. K. Kłosińska.

Vadovėlis suskirstytas į keturias dalis: I. Piastų Lenkija; II. Andegavenų ir pirmųjų Jogailaičių Lenkija; III. Ankstyvieji naujieji laikai; IV. Pirmoji Respublika.

Pirmą kartą lietuviai paminėti aptariant slavų atsiradimą Vidurio Europoje (p. 10). Labai įdomiai aprašoma Lenkijos valstybės raidos istorija iki XIII a. P. 41 esančiame žem. „Lenkija XIII a. vid.“ pirmą kartą pavaizduota Lietuva.

Antrą kartą Lietuva minima, kai aprašoma (p. 62), kaip Lk Lokietka sąjungoje su Ldk Gediminu užpuolė Brandenburgą ir, kaip dėl to Lenkija buvo apkaltinta, kad bendradarbiauja su pagonimis kovoje prieš krikščionis. Čia taip pat yra parodytas XIX a. paveikslas, vaizduojantis Ldk Gedimino, kaip rašoma – Lietuvos galybės kūrėjo, taip pat paminima, jog jis savo dukrą išleido už Lokietkos sūnaus Kazimiero. Bet šio valdymo pradžioje, kaip rašoma (p. 64), Lietuva jau buvo Lenkijos priešė. Minimas Lenkijos konfliktas su Lietuva ir Vengrija dėl Haličo Rusios (p. 66). Šis skyrius apie Piastų Lenkiją baigiamas aprašymų įvairių įdomybių, kaip dirbo, kaip gyveno, kaip statė, kaip rašė kronikininkai, apie kultūrą bei kitos įdomybės.

Kai aprašomi Lenkijos kaimynai, tai apie Lietuvą taip rašo – „Niespokojnym sąsiadem Polski była poganska Litwa. Litewskie najazdy docierali w głąb kraju, powadując ogromne straty“ (p. 81). Ar tokie jau tie nuostoliai buvo dideli, su kuo lyginti?

II-os dalies I-as skyrius vadinasi: Unia Polski z Litwą. P. 97-88 yra visas poskyris skirtas pagoniškai Lietuvai. Aprašoma, kaip ši valstybė atsirado, kaip vystėsi, kad XIV a. pab. LDK gyveno apie 80 proc. rusėnų ir apie 20 proc. lietuvių. Su viskuo kas ten parašyta galima būtų sutikti, išskyrus tokį teiginį – „Wielu z nich przyjmowało prawosławie, a za język urzędowy uznano ruski“ (p. 87). Stačiatikiais tapdavo tik tie kas tarnavo LDK rusėniškose žemėse, o valstybinės kalbos iš vis nebuvo, kalbėjo lietuviškai, o rusėniškose žemėse – rusėniškai. Rašė rusėniškai, vokiškai, lotyniškai, pagal reikalą. Net XVI a. rusėnų kalba buvo Lietuvos Statutų ir teismų visoje LDK kalba, nes didžiąją gyventojų dalį sudarė rusėnai. Todėl jau nuo XIV a. buvo naudojama ši kalba, kaip turinti savo raštą, o atsirasti lietuviškai raštijai tuo metu, paprasčiausiai nebuvo poreikio. Taip pat labai abejotina yra iki šiol istoriografijoje sklandanti legenda apie keliasdešimt tūkstančių lenkų belaisvių ikikrikščioniškoje Lietuvoje. Gerai aprašyti abiejų pusių (lenkų ir lietuvių) motyvai kodėl buvo siekiama unijos (p. 88-89). Tik abejotina, kad Jogaila tuo metu daug žinojęs apie tuometines garsiausiais Europos valdovų gimines, jog tai būtų svarbus motyvas unijai (p. 89). Ten pat paminimas amžinas lenkų-lietuvių klausimas – ar įjungė Lietuvą į Karūną, ar sujungė? Bet puslapio pab. vis dėlto rašoma, kad tai buvo personalinė unija, panašiai, kaip kiek anksčiau buvo tarp Lenkijos ir Vengrijos.

1387 m. situaciją atspindinčiame žemėlapyje (p. 90) reikėtų pažymėti, kad Kryžiuočių ordino valstybė buvo ne tik Livonijoje, bet, svarbiausia, Prūsijoje. Poskyryje apie Jogailos valdymą (p. 92-97) labai abejotinas teiginys, kad lietuviai tuo metu, po unijos, labai bijoję polonizacijos, lenkų kultūros primetimo, kad bijojo jog lenkai užims valstybinius postus LDK, tai taip. Klaida, kai rašoma, kad tik po pralaimėto Vorsklos mūšio (1399 m.) Vytautas susitaikė su Jogaila, tai atsitiko keli metai anksčiau. Gerai ir diskretiškai aprašytas Žalgirio mūšis (gal tik buvo galima užsiminti, kad lietuviai vis dėlto grįžo į mūšio lauką , p. 94-95). P. 96 aprašant Konstancos susirinkimą aprašyta

Krokuvos universiteto prof. Pawła Włodkowiczo kalba jame, kur jis gina pagonių teisę turėti savo valstybę ir smerkia bandymus jėga juos atversti į krikščionybę. Tai reiškia, kad lenkų pusės komisijos vadovo prof. Adamo Suchonskio ilgametės pastangos, kad tai būtų įtraukta į vadovėlius, pagaliau davė vaisių ir pasiekė bent jau lenkų autorių ausis (gerai būtų, kad pasiektų ir lietuvių).

Aprašant, kaip Kazimieras Jogailaitis buvo kviečiamas į Lenkijos sostą, pažymima, kad jį užimti jis sutiko tik tada, kai lenkų ponai sutiko su lygiaverte ir lygiateise sąjunga su Lietuva (p. 101). Paskui, aprašant 13-metį Lenkijos karą su kryžiuočiais, pažymėta, kad lietuviai jame nedalyvavo. Toliau ilgas ir įdomus skyrius – Šlėkta, valstiečiai ir miestiečiai. Taip labai įdomus ir sekantis skyrius - Lenkija viduramžių pabaigoje, jame daug apie kultūrą. Mano manymu čia nevisiškai teisingas tvirtinimas, kad LDK rusėnai pasirinko rytų krikščionybės kultūrą (p. 121). Juk kaip tik ukrainietiškos ir baltarusiškos žemės matome daugybę vakarietiškos kultūros, teisės ir politikos elementų, o tai kelia problemas Ukrainoje iki šiol. Todėl ir kai p. 160 rašoma, kad „Od 1054 r. przez pogranicze polsko-ruskie przebiegała linia podziału między wyznawcami katolicyzmu i prawosławia. Istnieje ona do dziś“, tai nėra visiška teisybė. Pirmiausia – kur tas pasienis, ar LDK ir Karūnos iki 1569 m., ar Rusijos ir Lenkijos nuo 1569 m.? Pagaliau užmirštama 1596 m. Bresto unija ir kas dabar dedasi Ukrainoje...

III dalyje apie naujuosius laikus labai įdomūs skyriai apie geografinius ir mokslinius atradimus, kapitalizmo raidą, Katalikų Bažnyčios skilimą ir atsinaujinimą, „Trečiąją Romą“.

Labai gerai, kad aprašyta (p. 162) kaip „podział Rusi między Litwę i Moskwę wpłynął na późniejsze powstanie 3 narodów: Ukrainców i Białorusinów (na terenach należących do Litwy) oraz Rosjan (na ziemiach Moskwy)“. P. 165 rašoma, kad „Iwan Groźny próbował zdobyć Inflanty, przegrał jednak wojnę z królem Polski Stefanem Batorym“. Kaip žinia Livonijos kare pagrindinę naštą nešė LDK, o čia tarsi išėina, kad laimėjo tik Lenkija, reikėjo parašyti, kad bent jau Lenkijos ir Lietuvos valdovas...

Labai įdomiai aprašytas XVII a. Europoje. Bet aprašant bendrą Lenkijos ir Lietuvos Respubliką vėl kartojamas panašus teiginys, kaip ir rašant apie Krėvą, kad lietuviai tuomet bijojo polonizacijos, taip XX a. problemas bandoma pernešti į XIV-XVI a. Kad pirmiausiai bijojo prarasti valstybingumą – tai taip, kad magnatai bijojo prarasti privilegijas, lenkų magnatų konkurencijos – tai taip (p. 207). Čia pat gerai aprašomas Oršos mūšis, kad tai buvo bendra lietuvių ir lenkų pergalė prieš maskolius. Regis klaida, kad Liublino unijos akte buvo rašoma, jog abi valstybės išsaugo savo atskiras valstybines kalbas (p. 211). LDK valstybinės kalbos išvis nebuvo, tik 3-e Lietuvos Statute iki XVII a. pab. buvo įtvirtintas reikalavimas žemės teismuose rašyti rusėniškai. P. 209 esančiame žemėlapyje regis gerokai (tik 20 proc.?) sumažintas rusėnų skaičius Abiejų Tautų Respublikoje. Taip pat pažymėta, kad Prūsija ir Livonija buvo Respublikos lenai (taip pat ir p. 226 esančiame žem.), kai tuo tarpu Prūsija buvo tik Karūnos lenas. Taip pat jame pažymėta, kad Maskvai priklausė Polockas ir didžioji dalis Livonijos, kai tuo tarpu tai buvo tuo metu laikinai jų užgrobtos žemės, taip ir reikėtų žymėti. Šiame skyriuje pateikti geri ir įdomūs klausimai mokiniams.

Skyriuje apie Lenkijos ir Lietuvos aukso amžių pasakoma ne pilna tiesa, kai rašoma, kad „spoleczność żydowska izolowała się od sąsiadów...“, izoliuotis jiems padėjo ir valdovas bei magnatai savo privilegijomis (p. 216). Kitame puslapyje rašoma apie mokyklas ir bibliotekas. Pradžioje užsimenama kiek buvo mokyklų Karūnoje, apie protestantiškas

mokyklas Lenkijoje, apie jėzuitus, kad mažėjo Krokuvos universiteto reikšmė. Bet 1579 m. valstybėje (w Panstwie) įkuriamas universitetas Vilniuje. Kyla klausimas, kur tai yra – Karūnoje, Lenkijoje, w Panstwie (kokioje?)...? Panašus neaiškumas kyla ir kai aprašomas 1605 m. Salaspilio (Kircholm) mūšis, kur lenkų ir lietuvių pajėgoms vadovavo etmonas (kieno? matyt lenkų, nes Lenkijos istorija...) J.K. Chodkevičius, o mūšį laimėjo lenkų husarai... (p. 228). Panaši situacija ir su 1621 m. Chocimo mūšio aprašymu (p. 233), kur Respublikos armijai vadovavo tas pats neaišku kieno etmonas, kuris mirė lenkų stovykloje... Aprašant XVII a. per. įvykius Rusijoje skaitome, kad lenkų (ne Respublikos) armija apgulė Smolenską ir aišku jį paėmė (p. 231-232), o štai lenkų ir lietuvių kariai apgulė rusų vienuolyną ir čia jiems nepasisėkė..., o 1612.11.04 Kremliuje kapituliavo lenkų įgula, nors nemažą jos dalį tuo metu sudarė ir jai vadovavo LDK kariai ir karininkas... Aišku sveikintinas prisipažinimas, kad lenkai sukėlė tą karą ir padarė daug žiaurybių Rusijoje (p. 232), bet turim pripažinti, kad ir LDK kariuomenė tuo metu ten pridarė nemažiau baisybių...

Aprašant Tvano laikotarpį pažymėta (p. 242), kad Rusija užpuolė Respubliką, bet prasidėjo lenkų - rusų karas..., kad viena iš rusų armijų užėmė Baltarusiją, bet tokios tuo metu nebuvo..., po XVI a. Vilniaus Brauno planu parašyta sena istoriografinė nesąmonė, kad 1655 m. užėmę Vilnių rusai išžudė apie 20000 gyventojų, kur kas geriau apie tai rašoma tekste, kad vyko trijų dienų gyventojų pogromas. Aiškiai klaidinantis yra teiginys, kad tuometinis švedų puolimas buvo netikėtas (niespodziewany), to bijota, to tikėtasi, bet nepasiruošta. Apie švedų puolimo motyvus paaiškinta viskas teisingai, bet teisybė yra ir ta, kad dar 1655 m. pavasarį Stokholme svarstė ką pulti – Respubliką ar Rusiją (su kuria švedams problemų buvo kur kas daugiau). Ir tik tada, kai valdovo Jono Kazimiero pasiuntiniai pareiškė, jog šis neatsisakys nuo pretenzijų į švedų karūną, buvo apsispręsta pulti Respubliką. Vienoje vietoje rašoma, kad po Hadziačo sutarties Respublika tapo (stała się) trinare, bet kitame puslapyje (243) jau tvirtinama, kad ši sutartis nebuvo realizuota... Gerai aprašytos kapituliacijos prie Ujscės, Varšuvos, bet dėl Kėdainių unijos su švedais motyvų, viskas suverčiama tik Jonušo Radvilos asmeniniams interesams (p. 245-246), bet neminima, kad pirmiausia tai buvo bandymas išvengti Maskvos okupacijos. Dviguba klaida, kai rašoma, kad „Elektor, jako lennik Rzeczypospolitej“ (p. 248), nes elektorius nebuvo Respublikos lenininku, tik Prūsijos kunigaikštis buvo Lenkijos Karūnos lenininku. Ta klaida ir žem. „Potop szwedzki“. Toliau (p. 249) rašoma, kad 1660 m. pradžioje viena rusų armija (Chovanskio?) užėmė likutį (resztę) Lietuvos, o vėliau lenkai išvadavo didžiąją dalį Lietuvos... Taip, Chovanskis pasiautėjo vakarinėse baltarusiškose LDK žemėse, bet Žemaitija ir šiaurės Lietuva faktiškai buvo laisvos ir iš ten viena lietuvių divizija pradėjo išvaduojamąjį žygį, užėmė Vilnių, o vėliau kartu su kita LDK divizija ir atvykusia į pagalbą (reikia pripažinti labai reikšminga) Čarneckio vadovaujama lenkų kariuomenės divizija vadavo baltarusišką LDK žemes.

Pabaigoje reikia pažymėti, kad ir 1673 m. prie Chocimo (p. 262) buvo ne tik lenkai, bet ir lietuviai, bet štai prie Vienos po 10 m. jų, deja, nebuvo...

Šiaip, reikia pasakyti, kad vadovėlis, be čia pastebėtų kai kurių netikslumų ir neaiškumų, yra labai įdomus ir profesionaliai parengtas.